

A kritika szükségességéről

Folyóiratunk még mindig adós kritikai rovatával, mert erre nem akadt felkészült munkatárs. Még az igenlő, a dicsérő írásoknak is híjával vagyunk, egyféle köldöknézés gyakorlata nál cövekelnek írónk. Teszik ezt önbizalmuk erősítésének céljából, de régi tapasztalatok alapján is. Nem mondanak véleményt kortársaik, szűkebb körben, a skandináviai írástudók munkáiról semmiképpen. Abban a hiedelemben rostokolnak, hogy véleményükkel, netán kritikai megjegyzésükkel úgy járnak, mint hajdani harcosaink: Ki kardot ránt, karddal vész el! Persze, tudva tudják, hogy kritika nélkül nincs fejlődés. A jóindulatú vélemények nélkül az írók is saját szűk világukban forgolódnak, a hallgatólagos egymásra hatáson kívül elefántcsonttoronyukban pöffeszkedve tapossák tehetségüktől függően mókuskereküket. Egyébként, nem hiszem, hogy védenem kellene a kritikát. Schöpflin Aladár: A KÉTELKEDŐ KRITIKUS c. írásából idézem: „ Amit irodalmi műveltségnek nevezünk, az emberekben élő irodalmi gondolatokat, azt, hogy mégis vannak meglehetősen számmal emberek, akik öntudatosabb igyekeznek tenni magukban a művészi élményt, mégis csak a kritikának köszönhetjük. .. És nem köszönheti-e számtalan esetben a kritikának, vagy egy kiváló kritikus nyomatékos támogatásának boldogulását egy-egy új művészi irány vagy egy-egy kitűnő művésztehetség? Mi a művészet, amelynek nincs kritikája? Nem egyes művek sikerre vitele vagy megbuktatása a kritika haszna, hanem a kritikai gondolkodás beoltása a művészet iránt gondolkozva érdeklődő agyakba. S a kritikust nemcsak az különbözteti meg a regényírótól, hogy élet-élmény helyett művészeti élmény az anyaga, hanem az is, hogy fokozottabb mértékben használja fel a tudomány támogatását, nem is lehet el nélküle. Minden tudományos műveltség nélküli regényíró elképzelhető, van is nem egy, de lehet-e kritikus tudományos műveltség nélkül? A kritika valóban nem tudomány, hanem művészet, de olyan művészet, mely a tudománytól kapja eszközeinek nagy részét. Elfogadom, hogy a kritika lélektani kiinduló pontja a kételkedés, de a kritikus az az ember, aki hiszi azt, amiben kételkedik. Nem lát objektív igazságot, de annál jobban ragaszkodik a szubjektív igazsághoz és ezzel válik alkotóvá. ”

A Gutenberg –galaxisból a Neumann-galaxisba való átmenet időszakában élünk. Az irodalmi művek áradatában a kritika lehet az iránytűnk. Úgy kell, mint hajdanán a falat kenyér. De mit tapasztalunk. Többnyire azt, hogy akiben nincs bátorság saját művet alkotni, kritikára adja a fejté. A kritikák zöme ezért, ha nem párosul tudományos műveltséggel, közel sem „alkotás”, inkább csak amolyan olvasónapló, amelyben a szubjektív vélemény hidege és melege váltakozik a fraterizáló és vállveregető igyekezettel. Ha nincs okos kritika, megteszik az olvasót tájékoztatását és a könyvterjesztést szolgáló könyvismertető is.

Svédországban élek, ide csak elvétve jut magyar – ezen belül erdélyi magyar – könyv. Az itt élő magyarok általában évenként egyszer- kétszer látogatnak haza, s az ilyen alkalmakkor adódik lehetőségük könyvüzletbe, könyvtárba betérni, tájékozódni az új könyvekről. Nem tájékozódhatnak a könyvtermésről sem a napilapokból sem más irodalmi kiadványokból, nem tudok arról, hogy a Skandináviában élő magyarok jártanak-e napilapokat, esetleg irodalmi folyóiratokat. De azon kevesek, akiket érdekelnek az erdélyi magyar könyvek könyven tájékozódhatnak a különféle lapok internetes közléseiből. Külön kérdés, hogy az ott megjelent könyvismertető-

nek és kritikáknak mennyire sikerül átfogniuk a könyvkiadás egészét, nekem úgy tűnik, hogy ezek az írások véletlenszerűen és ilyen-olyan okból elkötelezetten pásztáznak az újdonságok között, szubjektivitásuk nem mindig jó kalauz, a valamiért felkapott írók munkáinak bemutatásakor kiolvashatóak írásaikból a baráti gesztus, valamiféle csoportszellem. Természetesen lemeríthetetlen az egyes irodalmi lapok kritikai rovatainak tervezettség, de úgy tűnik a szerzőktől függ, tehát nagyon esetleges, kiknek a könyvét népszerűsítik, megalapozott szakszerű kritikák helyett inkább csak vállveregető hangú biztatásokkal olvashatunk. Érdeemes volna erről - legalább az irodalmi folyóiratok háza táján – felmérés készíteni, és ennek alapján valamivel átfogóbb, az egész magyar irodalomra tervszerűen figyelő kritikai rovatmunkát általánosítani, hiszen irodalomkritikával behatóan foglalkozó ifjú szerzőkből most sincs hiány. Ha kritikai rovatok valóban befolyásolni akarják az egyre zsugorodó olvasótábort, netán az is megfordulna a szerkesztők fejében az olvasók nevelésének mostanság nem divatos feladata, akkor ezt valamiféle távlati tervszerűsítés nélkül nehéz elképzelni. Ez is olyan sziszifuszi munka, amit farmernadrággzsebből szerkesztett lapokkal elérni lehetetlen. Nem titkolt szándékom, hogy az Ághegy munkatársait arra biztassam, segítsenek ebben a nemes munkában. Könyvismertetőt akárki könnyedén írhat. Rovatunk nyitva áll minden próbálkozó előtt.

Ha már a könyvek ismertetéséről mondom véleményt, nem hagyhatom szó nélkül azt, hogy az egyre terebélyesedő Magyar Elektronikus Könyvtárban és egyéb elektronikus könyvtárakban megjelenő könyveknek nincs, vagy alig akad népszerűsítője. Ha pedig a könyvcsinálásban kevésbé, vagy egyáltalán nem támogatott írók ott megjelenő, és csa-

kis onnan olvasható könyveiről nem szólnak az berkek, pedig százával akadnak olyan írók, akiknek nem jut papír, nyomdafesték és honorárium sem, de a korszerűsödésének köszönhetően nem kell íróasztalfiókban porosodnia műveiknek, mert a MEK-re ingyen feltehetik, és onnan bárki letöltheti, a gyorsan szaporodó e-könyvekben pedig tárolhatja az erre kíváncsi olvasó. Itt az ideje, hogy az irodalmi lapokban, de akár a napilapok művelődési rovataiban is helyt kapjanak ezek a nyomdafestékre váró könyvek.

Az olvasmányos könyvek terjesztését különben maguk az olvasók végzik olyan önkéntes munkában, ami egyben kellems, hiszen megosztani könyvművészetünket olyan, mintha egymásra mosolyognánk, a jó hír szinte magától terjed, a jó könyvet egymásnak adják az olvasók. Erre példát is tudok. Környezetemben kézzől kézre járt például Magyarai Tivadar: *Megszokás első látásra* c. könyve. Ismerőseim közül, Kolozsváron járva keresték kisregényeit és egyéb könyveit. Ennek a kolozsvári nyomdában készült A5-ös formátumúnál kisebb, 180 oldalas, fűzött könyvnek 25 lej, vagy 2200 forint az ára. Miért drága a könyv? A könyvnyomtatás ára függ a kiadott mű példányszámától? Miért nem kifizetődő a könyvgyártás? Miért nem lehetséges eladható áron könyvet támogatás nélkül megjelentetni? – kérdések, amelyekre nehéz válaszolni. Tény az, hogy a kiadók a támogatás mértékétől függenek. Egyébként szabadok, nem áll fölöttük cenzúra. Éppen csak ki vannak szolgáltatva a támogató(k)nak. Pályázhatnak, s ha nyernek, az még nem biztos, hogy hasznukra válik. Az egyszerű ember hajlik rá, hogy a kiadók fölötti atyai gondoskodás helyett a réges-régi módon, tehát a kiadók saját felelőségükre adjanak ki műveket. Feltehetően így kevesebb, de értékesíthető könyvek és könyvsorozatok születnének. De az is lehetséges, hogy csődbe menne minden kiadó. Mert ma már egyre kevesebb az olvasó, egyre kevesebben vásárolnak könyvet. Mi a megoldás? Azt hiszem a korszerűsödés folyamatában, amely ma már elkezdődött az elektronikus könyvtárak ingyenességével, eljön annak az ideje, hogy ne a papír alapú könyvek dominálják a könyvpiacot, hanem a jóval olcsóbb elektronikai felszereltséggel készült irodalmi és egyéb szövegterjesztés.

Ma a könyv árának kiszámításakor a kiadók a szerkesztési, a szöveggondozási és adminisztratív munkáján kívül a nyomdai munkát (a papír ára+nyomás+fűzés/kötés) és a terjesztést számítják. A szerzői díjat is persze, de csak úgy mellékesen. Ezzel összefüggésben a könyv példányszáma csak akkor jön számításba, ha az író szerződésben kikötötte százalékot kap minden eladott könyvéből.

A kiadói és a nyomdai munkák díja, minél nagyobb a példányszám, annál kisebb egy könyvre számítva. Így volt ez a régi felszereltségű nyomdák esetében. De nem a korszerű gépekkel működő nyomdákban, ahol gombnyomásra, a megrendelő igényeinek megfelelően akár egyetlen példányszámot nyomtathatnak. A második példányszám árába számított előkészítési munkabér tiszta haszon. Még csak meg sem kell nyomni még egyszer az elektronikus könyvnyomtató vezérlőgombját. Ezért aztán a kiadó és a nyomda érdeke, hogy minél nagyobb példányszámban készüljön a könyv.

Láttam már olyat, hogy valaki olyan megfizethető könyvet rendelt és kapott az Egyesült Államokból, amit kérésére nyomtattak egyetlen példányban. Bízom abban, hogy ez lesz a jövőben. Feltehetően akkor, amikor a papír alapú könyvek helyét átveszik az elektronikus módon tárolt szövegek, amelyek könyvtári mennyiségben tárolhatók már ma is, bársonyos tapintású és lapozható, a betűk nagyságát tetszés szerint nagyítható e-könyveinkben. Gyorsuló életünkben ehhez már csak évek, legfeljebb egy évtized további rohamos korszerűsítés szükséges a könyvkészítésben is.

Három évtizeddel ezelőtt írtam egyik egypercesemben:

Felhívás

Ismételten felszólítjuk a lakosságot, hogy máától kezdődően mindenkinek kötelessége annyi verset, regényt és más rövidebb műfajú írást alkotnia, amennyivel a saját maga szükségletét megfelelően kielégítheti.

Azok, akik a kelleténél többet írnak, kötelesek a kiadóknak beszolgáltatni a fölösleget, hogy azt a megszokott módon nyomtatott könyvek formájában, idejében és folyamatosan eljuttathassák az orvosi igazolvánnyal rendelkező betegekhez és a csökkent képességű írástudókhöz.

Akcióknak jelmondata:

AZ IRODALOM ÚGY KELL, MINT A FALAT KENYÉR!

A jövőben szigorúan felelősségre vonják mindazokat, akik könyv nélkül élnek vagy könyveket titkolnak.

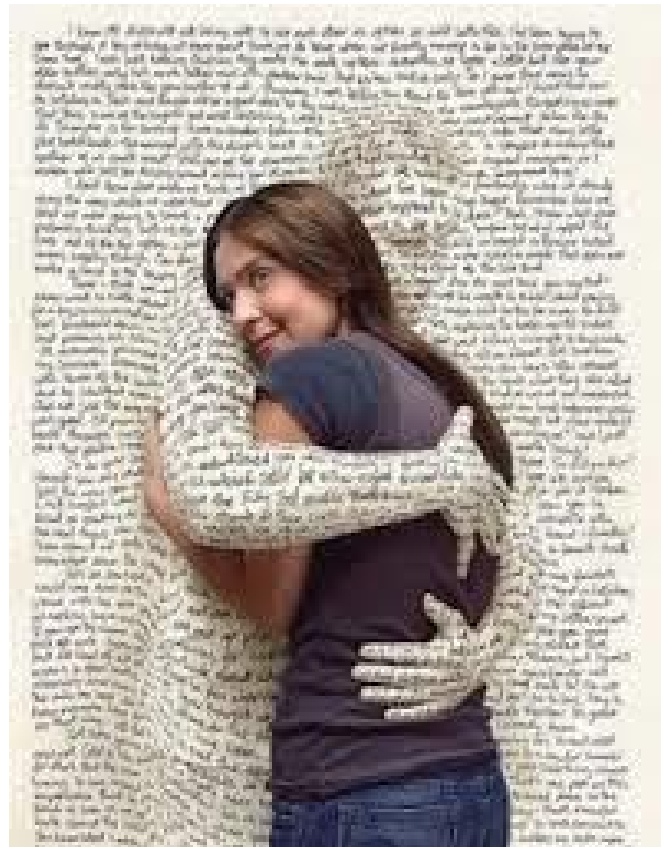
A plagizálás továbbra is szigorúan tilos!

Minden elképzelhető. Ha nem egymást, legalább a könyvet szeretni kell. Mert érdemes.

A hátralévő rövid időben tovább folytathatjuk küszködésünk a könyvellátás javítására, az olvasók számának gyarapítására és az írók munkájának megbecsüléséért. Különösen lelembozó ez a küzdelem a végeken, a szórványoknak nevezett foszlányokban.

Az Ághegy – a skandináviai magyar irodalmi és művészeti – és a Magyar Liget – skandináviai magyar családok lapja – mellett könyvsorozatot indítottam Ághegy Könyvek címmel. Közélszáz skandináviai magyar szerző könyvét sikerült, igaz kis példányszámban, kihozunk. Az olvasó-szerkesztő munkán kívül az elektronikus szerkesztés és tördelést is többnyire magam végeztem ellenszolgáltatás nélkül s adtam nyomdába készen. A nyomtatás költségét a szerző (k) állták.

Ugyan így jártam el az Ághegy, tíz vaskos kötetbe tördelt 50 számával és a családi lap negyedévenként megjelentetett számaival is. Svédországban megfizethetetlen a nyomdai munka. Budapesten és Kolozsváron találtam nyomdára. Így az Ághegy, 650-750 oldalas nyomtatott kötetit olvasóink

100-125 koronáért kapták. Meddig lehet ezt csinálni? Ha nem kaptunk volna némi magyarországi és a Svédországi Magyarok Szövetsége tagjaként az általam alapított Ághegy-Liget Baráti társaságnak kiutalt, összesen 30-50 példány nyomtatására elegendő támogatást, az Ághegynek ma nem volna csak elektronikus változata. Az idén be kellett látnom, hogy egy ember ereje nem elegendő két lap munkájának elvégzésére, a nyomtatás pedig nem oldható meg kolduspénzből. A kultúra, és ezen belül, a magyar kultúra Svédországban is pénzbe kerül. Támogatás nélkül a gazdagnak minősített svédországi magyarok sem lehetnek meg, pedig anyanyelvük és hagyományaik ugyanúgy közérdek, mint az anyaországban, a Kárpát-medencében. Megkockáztatom, hogy az itt élő, egykor kitántorgott és a mai munkavállalók felkészültségük, nyelvismeretük, egyszóval műveltségük révén nem kevesebbek, mint a világ bármelyik részén élő magyarok. Talán még többek is. Olyanok, akiknek éltetése, erejük gyarapítása, hídszerepük hasznossága miatt megérdemelné az anyaország erkölcsi és anyagi támogatását is. Ehhez, évek óta javaslom: szemléletváltásra lenne szükség. Kezdhetnénk ezt a magyarok földrajzi helyzetének jövőbe mutató, a jelenleginél használhatóbb megnevezésével.

A küszöbön álló szemléletváltás új rendet kíván a magyarság területi elosztásának megnevezésében. Egyre nyilvánvalóbb, hogy az anyaországi magyarok és a határok átjárhatóságával, az anyaországgal egyre szorosabb kapcsolatba lépő, sokoldalúan támogatott külhoni magyarság tetemes részét kitevő Kárpát-medencei magyarok mellett már ma, de a közeljövőben egyre inkább számolnunk kell a többi európai országban élő és rohamosan gyarapodó számú magyarokkal. Számuk már most meghaladja a szlovéniai, hajdúsági és kárpátaljai magyarok számát. Skandináviában százezernél több magyar él. A hivatalos statisztika évek óta nem a valós helyzetet tükrözi.

Az európai tudat erősödésével egyre természetesebb lesz, hogy az európai országokban munkát vállaló, rövidebb vagy hosszabb időre megtelepedő nemzettársaink már nem külföldi magyarok, hanem egyre inkább összetartozó, az Unióban szabadon mozgó és megtelepedő európai polgárok. A Kárpát-medencei magyarok mellett, számuknak, iskolázottságuknak, a jóléti országokban nyert sokoldalú tapasztalataiknak megfelelően gyarapodó minőségükkel egyre fokozottabban megérdemlik és elvárják a haza éltető figyelmét. Nemzetegyesítő célunknak megfelelően ők is az anyaország segítségére szorulnak, hogy anyanyelvükben és kultúrájukban, hagyományápoló igyekezetükben megerősödve, a befogadó ország civilizációs szintjéhez igazodva, két-, vagy többnyelvűségben, több kulturáltságban ne a beolvadást (asszimilációt), hanem a befogadó ország kultúráját gazdagító beilleszkedést (integrációt) válasszák. Ha az anyaország megfedelkezik róluk, a jóléti államokban szívesen és gyorsan asszimilálódnak, igyekeznek hasonlítani a befogadókhöz, leszármazottaik feledik magyar hagyomá-

nyaikat, nevet változtatnak, nem fordítanak gondot anyanyelvük ápolására, második, harmadik generációjuk már nem beszéli anyanyelvét. Szórványból foszlánnyá válnak. Akik nem gondolnak többnyelvűségük használatára, nemcsak magukat kisebbitik, a befogadó ország gazdagodását sem segítik, hiszen a többnyelvű ország mindenütt több és hasznosabb, mint az egynyelvű. Az európai országokban élő magyarok nemzeti-ségvesztése gazdaságilag is káros. Hasznos az, ha az anyaország követeiként megkönnyítik Magyarország sokoldalú kapcsolatait az európai országokkal. Ezért fontos és jövőt meghatározó az anyaország körültekintő és a jelenleginél hatásosabb segítségével, célzottabban pedig az Európai Unióban megtelepedett értelmiségiek biztatása annak érdekében, hogy álljanak a szórványokban élő magyarság hagyományörzésének élvonalába. Kezdeményezéseikkel, szervezetségükkel példát mutathatnak, emelhetik a különféle magyar egyesületek tevékenységének színvonalát. A magyar népesség földrajzi helyzetének valóságghú és figyelemfelkeltő új megnevezése volna az első lépés a szórványban élők megsegítésében. Az anyaországon és a Kárpát-medencén kívül élő, az európai egy hazában ideiglenesen, vagy véglegesen megtelepedő magyarok kötődése a szülőföldhöz nyilvánvalóbbá válna, a haza éltető figyelme ilyenformán magától értődően a magyar állam állandó feladata lehetne az adott európai keretben. Az anyaországi és Kárpát-medencei magyarok mellett európai magyarságról kellene beszélnünk, a más földrészeken élőket pedig értelemszerűen külföldi magyaroknak kellene neveznünk. Ennek pedig sokféle haszna lehetne mindenféle támogatások megítélésében is.

A skandináviai magyarok gondjaihoz kapcsolható az magyar könyvkiadás minden kérdése. Szorosabb kapcsolat a szülőfölddel értelemszerűen növelheti az itt magyarságukat megtartók igyekezetét, az irodalom terjesztése és művelése, az olvasás és a könyvek megbecsülése. A könyvterjesztőknek gondolniuk kell a külföldi szórványok könyvellátására is. Ennek eddig egyetlen bevált formája, egy-egy szerző körutaztatása többnyire a Svédországban, ahol, ha legalább tíz magyar egyesület vendégül lát egy-egy szerzőt, könyvei eladásával, kifizetődő lesz az útja. Legutóbb Csinta Samu járta a svéd városokat sikeres, érdekességszámba menő könyvével, de amennyiben tudatosan irányítottak lennének az ilyen körutak, akkor a magyar irodalom jelesei is szívesen látottak lennének Skandináviában. Ehhez persze anyagiakban is tehetősebb írói tömörülésre és céltudatosabb közművelésre volna szükség Skandináviában is. A könyvkereskedelemnek mindig többnek kell lennie az üzletnél, mert csak akkor töltheti be szerepét és a kritika gyakoriságával, valamint fokozott könyvnepszerűsítéssel lehet sikeres, lehetne közérdeket szolgáló hivatás is!

Tar Károly

